

GLEDALIŠKI LIST

XIX

XX

1
9
4
1

1
9
4
2

OPERA

14 GEORGES BIZET: CARMEN

GEORGES BIZET:

Carmen

Opera v štirih dejanjih. — Po istoimenski noveli Prosperja Mériméeja napisala Meilhac in Halevy, prevedla Oton Župančič in Niko Štritof.

Dirigent: A. Neffat.

Režiser: C. Debevec.

Koreograf: Ing. P. Polovin.

Osebe:

Don José, narednik	J. Franci
Escamillo, torero	{ R. Primožič
	{ V. Janko
Dancairo } voditelja {	B. Sancin
Remendado } tihotapcev {	M. Sancin
Morales, narednik	I. Anžlovar
Zuniga, oficir	F. Lupša
Carmen	E. Karlovčeva
Micaela, kmečko dekle	I. Ribičeva
Frasquita	M. Polajnarjeva
Mercedes	{ Št. Poličeva
	{ N. Španova

Vojaki, tihotapci, dekleta, otroci, bikoborci, meščani, cigani in ljudstvo. — Godi se v Sevilli in v njeni okolici

Vodja zbora: R. Simoniti.

Scenograf: Ing. E. Franz.

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1941-XIX/42-XX

OPERA

ŠTEV. 14

GEORGES BIZET:

CARMEN

PREMIERA 17. APRILA 1942-XX

Vilko Ukmar:

Bizetov labodji spev

Mislím, da objem ni nikdar tako vroč, da v njem nikoli ni toliko zgoščenega ljubezenskega izraza, kot ob slovesu, ko bi hotel človek v nekaj hipih izživeti sebe vsega in dohiteti vse, kar je do tedaj zamudil. Duševni utrip se vzpne v zadnjem hrepenenju in se prekipevajoč razlije v doslej še nepoznanem bogastvu — in oni, ki je tak objem sprejel, ga ne pozabi nikdar več.

Nekako tako je z Bizetom in njegovo »Carmen«. Kdo razume, kakšna je smrt v 37. letu življenja? Bizetu je bila odmerjena. Pred tem pa je kot v slovo zapel pesem o vročem in lahkomišljenem dekletu, ki sledi brnenju lastnega telesa in se slepo pokori njegovim ukazom, pa naj jo vodijo kamor koli, četudi v smrt. Pa morda Bizet niti ni toliko mislil na to dekle in njeno neplodno življenje, morda niti ni uvaževal vsega vročega španskega življenja, v katero je to dekle postavljeno, in ki ga je opisoval v svojih tonskih podobah. Edino, kar je hotel in moral, je bilo to, da je odprl svojo prevročo in prepolno dušo, da je razlil vse prekipevajoče bogastvo svojega srca in da je z vsem prenasičenim lastnim utripom zapel pesem o življenju in njega prečudovitem opoju, o življenju, ki ga je ljubil toliko bolj, kolikor bližja mu je bila ločitev od njega. Kot bi poslednjič objel to svoje ubogo življenje in ga privil z vso silo k sebi, da mu

ne uide, kot bi ga hotel preživeti s podvojeno silo ter se v njem izžeti in razdati do dna, tako je izzvenela ta njegova zadnja pesem, ki je zato prepolna ognjenega zanosa in nepoznanega izraznega bogastva, da je oni, ki jo enkrat dojamе, ne pozabi nikdar več.

Saj po svoji snovni globini — niti vsebinski niti glasbeni — ta umetnina ne stoji na kakem izrednem mestu. Mnogo je oper, ki so po umetniški zrelosti in tehtnosti daleč nad to »pesmijo življenja«. Vendar pa je ni, ki bi tako neposredno in neugnano privrela iz življenjskih korenin ter se utelesila s tako neverjetno prabitno močjo.

Da je Bizet zrastel iz francoskih glasbeno kulturnih tal, ta njegova opera ne more utajiti. Tudi se ji pozna odsev vzorov lažje glasbene vrste, kot jo doživimo pri Halévyju, ali pri Offenbachu. Poleg teh vzorov pa je z vso silo zajel Bizeta naraščajoči val naturalizma francoskega in še bolj italijanskega značaja ter ga potegnil s seboj v prirodno kipenje. Narava je z vso svojo čarobno omamnostjo umetnika opojila in ga zvabila v svoje toplo naročje; in umetnik ji je zapel slavospev. Glasba pa, ki se je iz tega doživetja rodila, je polna prvotne in kar nasilne učinkovitosti. Ker je ona sestavina človekova, ki mu nevidna daje življenje in obliko, ki mu vodi utrip srca in mu presnavlja telo — ker je sestavina zajeta predvsem v ritmu in njega prvobitnem utripanju, je razumljivo, zakaj je vsa ta Bizetova glasba ritmično tako silno napeta in živa, zakaj je v njej najmočnejše utelešena vprav ritmično izrazna sestavina. Ritem in zopet ritem je oni najmočnejši čar Bizetove »Carmen«, ki zna poslušalca vedno znova držati v pozornosti in napeitosti, ritem je oni izrazni vzgib te glasbe, ki razvname poslušalčevo dušo tako, da mu prekipi v telo in ga razvname v živi, nemirni in hrepeneči utrip. A ni samo ritem izrazno razvnet v tej glasbi. Tudi melodija se družī z njim ter v prelepih vijugah nič ne zaostaja v izrazu. Mehka in sočna, zdaj v žalosti toneča in zdaj v prešernem veselju prekipevajoča melodija je v tej Bizetovi glasbi poleg ritma tisti čar, ki človeka opoji ter se mu vtisne globoko v dušo. Prekrasno se ovijata ritem in melodija v izrazno enoto ter družno čarata poslušalca; mar se nista prelepo ujela v skupen izraz v Habaneri ali v Seguidilli? Motiv nastopa bikoborcev in kipenja množic ob velikem španskem prazniku pa je naravnost nepozaben zaradi

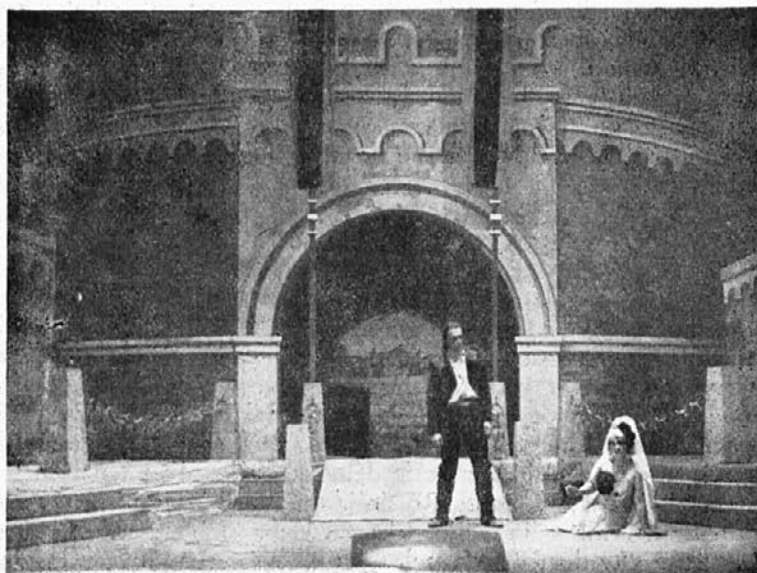
svoje izrazne moči, ki jo je prejel iz edinstvene zveze ritma in melodije. Toda tudi v samo melodijo je znal Bizet položiti najlepši izraz in so se mu resnično znala naravnost razsipati čustva v melodičnih oblikah. Koliko sočne čustvenosti se preliva v ljubavnih spevih Joséjevih, kako poln vroče naklonjenosti je duet med Carmen in Escamillom! V nasprotju s tem pa je zopet presenetljivo mehak in v čustvu nežen spev Micaelin, kjer je skladatelj izživel svojo naklonjenost do otroške nepokvarjenosti in vzpostavil nekako ravnovesje čutni razvnetosti.

V vseh iznajdljivo pisanih tonskih razpoloženjih, v vseh prvobitnih izraznih vzgibih, v živem življenjskem utripu, v topli in sočni vedrini, povsod je Bizetova »Carmen« resnična pesem, tako lepa in močna, da je človek ne bo pozabil, dokler bo živel v objemu prirodnih sil.

Georges Bizet

Georges Bizet se je rodil leta 1838. v Parizu kot sin francoskega učitelja glasbe. Svojo izredno glasbeno nadarjenost je dokazal že v najzgodnejši mladosti, zato je bil že z devetimi leti sprejet na konservatorij, kjer je bil med drugimi njegov učitelj tudi Charles Gounod. S svojimi prvimi deli si je pridobil že na konservatoriju več nagrad, izmed katerih mu je ena celo omogočila dveletno študijsko potovanje po Italiji, kjer se je delno navzel vpliva tedanjih italijanskih skladateljev, zlasti Rossinija in Verdija. Po smrti svoje matere se je vrnil v Francijo, kjer se je po slabšem uspehu svoje prve operete »Le docteur Myracle« lotil komponiranja oper. Uglasbil je po vrsti tri opere, in sicer so leta 1863. nastali »Lovci bisserov«, leta 1867. »Deklica iz Perth« in leta 1872. enodejanka »Djamileh«. Istega leta je skomponiral odrsko glasbo za Daudetovo dramo »L'Arlesienne«. Bizetovo poslednje in najboljše odrsko delo pa je »Carmen«, ki je vsebinsko nastala po znani noveli Prosperja Mériméeja, in je imela svojo premiero pred izbranim občinstvom dne 3. marca 1875. leta v Parizu. Vendar pa ni »Carmen« tedaj našla ugodnega odziva ne pri občinstvu niti pri kritiki, ki jo je nasprotno celo uničujoče ocenila. Telesno in duševno strt je Bizet

umrl tri mesece nato v 37. letu starosti. Šele po njegovi smrti je svet spoznal vrednost in pomen njegovega glasbenega stvarjenja. Celo filozof Nietzsche je izrazil svojo sodbo o »Carmen« v same hvale in navdušenja visoko kipečih besedah in jo je postavil kot mojstrski vzor pristno življenjsko razgibane glasbene dramske umetnine naproti vsemu teatraličnemu delu Richarda Wagnerja.

Prizor iz naše „Carmen“: zadnje dejanje

Bizet sam je skomponiral »Carmen« prvotno kot štiridejansko opero z zaključnimi glasbenimi točkami in prozo. Šele po njegovi smrti je uglasbil Guiraud še vmesne recitative. V tej obliki jo tudi dandanes v splošnem izvajajo po vsem svetu, kjer povsod velja za eno izmed najbolj priljubljenih odrskih del. Tako je n. pr. v Nemčiji že pred mnogimi leti dosegla stopnjo najčesče izvajane opere sploh,

Oskar Bie o „Carmen“

V tej glasbi sicer gledamo vedno znova stare simetrične oblike, preko katerih Bizet nikakor ni šel, vemo, da so recitativi nastali pozneje, vidimo vložene plese in moramo priznati, da je to vse-kakor opera, kakor so druge, polna ljubezni, maščevalnosti, čustev, pesmi s prizori, zbori in finali; toda obenem se povsem predajamo edinstveni glasbeni oblikovalni sili, ki ob vsakem taktu kar kipi od domislekov, ki v vsakem tempu kar utripa v žaru živega temperameta, in vriska od veselja, kakršnega vzbuja samo zavest končne zmage. — Desetletja in desetletja sem se poglobljal v najrazličnejše opere, njihove stile, usodo, njihove skrite in očite sile, a vedno znova se povračam k partituri »Carmen« in — razen božanskega navdiha — si ne znam pojasniti, kaj jo preseva. — Sicer imamo imenitnejše in večje opere, nimamo je pa, ki bi vsebovala to eno edino: občutje za glasbo, to božansko umetnost, ki bi v vzporedju par tonov in taktov preoblikovala nazaj v naravno podobo ono poslednje, kar nam budi bol in veselje.

Micaelina arija

Ko sva z materjo šli
iz cerkve to nedeljo,
je za slovo
rekla tako:
»Napravi se na pot
zame do mesta,
pripelje te v Seviljo
prijazna bela cesta,
tam zdaj prebiva
sin moj Jose, moj otrok!
Reci mu, da čaka ga mati,
misli nanj samo plakajoč,
v srcu ime njegovo nosi,
sinka miluje dan in noč.

To razloži mu, draga moja,
vse natanko in čisto prav,
in ta pozdrav naj usta tvoja
izroče kot moj pozdrav!«
Tebi, ljubljeni sin,
tebi, ljubljeni sin,
glej, zate ga imam,
tako ga tebi dam!

Josejeva arija

Glej, to je tista roža mala,
ki prvi dan si mi jo dala,
uvel in suh je drobni cvet,
a s sladkim vonjem še prežet.
Ječe mrak ta cvet mi je preganjal,
k sebi stiskal sem ga in sanjal.
In sred noči in sred vonjav
obraz je zlat mi tvoj sijal.
In srd je divji srce zgrabil,
in klel sem obraz, ki je vabil:
kje greh je moj, da vsepovsod,
vešča mi ta hodi na pot?
Kar bojim besede se lastne,
in vsa jeza v hipu mi vgasne,
srce prešine nova moč,
da zaželim kot prejšnji čas,
ah videti, Carmen, spet tvoj obraz!
Takrat da predme si stopila,
en sam pogled — in bil bi ves užgan,
vsega bila bi me vklenila,
poglej, Carmen, tako sem bil ti ves udan,
Carmen, glej, ljubim te!

Carmen

(Vsebina.)

Prvo dejanje. Trg v Seville. Kmečko dekle Micaela išče med vojaki svojega zaročenca don Joséja. Ker ga pa med njimi ne najde, se plaho umakne. Z novo stražo pride José, pred katerim koraka še četa otrok, in zamenja prejšnjo posadko. — Zvonec v tovarni naznani odmor, in na trg se vsujejo delavke, med katerimi je najbolj zala in najzapeljivejša ciganka Carmen. Mladeniči se ji laskajo, a ona ima ta hip oko le za stasitega narednika Joséja. — Micaela se vrne, prinese Joséju pismo od doma in pripoveduje, s kako ljubečim čustvom se ga mati vsak dan znova spominja. José je ganjen od materine ljubezni in od misli na domači kraj ter naroči Micaeli pozdrave in poljub za mater. — Med delavkami v tovarni izbruhne prepir, zato pošlje Zuniga, poveljnik straže, Joséja, naj naredi red. Ta zgrabi povzročiteljico Carmen, ki je ranila neko svojo tovarišico, za kar jo Zuniga veli odvesti v zapor. A Carmen se predobro zaveda moči, ki jo ima nad moškimi, zato omreži Joséja in doseže, da jo na poti v zapor izpusti. Zuniga da mesto nje zapreti neposlušnega narednika.

Drugo dejanje. Na vrtu pred mestne krčme. Tihotapci in cigani plešejo in pojo z veselimi dekleti. Zuniga sporoči Carmen, da je José izpuščen iz zapora. Medtem pride v slavnostnem sprevodu toreador Escamillo, ki ga navzoči vriskaje sprejmo. Po njegovem odhodu prigovarjajo tihotapci Carmen, naj bi šla z njimi na nov tihotapski pohod, a ona jih zavrne, češ da pričakuje svojega ljubčka. José res pride in je spet ves očaran nad njeno lepoto, mamljivostjo in plesom. Ko pa ga vojaški signal pozove v zbor, je Carmen seveda užaljena, ker jo hoče zapustiti. Ta hip siloma udre skozi vrata njen drugi oboževalec, Joséjev poveljnik Zuniga, ki se mu José postavi po robu, nakar tihotapci Zunigo razorožijo. Zaradi tega upora je sedaj José prisiljen se pridružiti tihotapski tolpi.

Tretje dejanje. V gorski soteski. Tihotapska družba si poišče na naporni poti kratkega počitka, José pa straži tovor. Nje-

govo srce grize bol, kajti zaveda se, da se mu Carmen bolj in bolj izmika in se njena ljubeze nagiba k Escamillu. Ko pa pride toreador celo v hribe za njo, prepreči edino Carmen s tihotapci, da ne pride med njima do krvavega obračuna. Carmen hoče z Escamillom, a José ji zabrani. Tedaj pa prinese Micaela sporočilo od njegove umirajoče matere, da si želi še enkrat pred smrtjo videti sina. Joséja premaga čustvo do matere in se vrne z Micaelo domov. Pred odhodom pa še posvari nezvesto Carmen, naj se ne igra z ognjem.

Četrto dejanje. Pred areno v Sevilli. Ljudstvo čaka prihoda slavnega toreadorja in ga navdušeno pozdravi. Tudi Carmen hoče biti za pričo novi zmagi svojega ljubljenega Escamilla, zato ne posluša svaril svojih tovarišic. Ko pa hoče v areno, ji zastavi pot José, roteč jo, naj se spomni svoje prejšnje ljubezni do njega in se vrne k njemu. A Carmen ga zavrne in prizna, da ljubi Escamilla, ter vrže Joséju prstan pred noge. V Joséju vzplamti bes ljubosumnja in ji v trenutku obupa z nožem prebode srce. Carmen izdihne prav tisti hip, ko stopi Escamillo z novo zmago ovenčan iz arene.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavnik: Oton Zupančič. Urednik: Smiljan Samec. Za upravo: Ivan Jerman. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.